

მაია აბალაკი

ოსუ არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი,
თბილისი

abalaki@mail.ru

ეთერ საბანაძე

ოსუ არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი,
თბილისი

seteril@mail.ru

საკვანძო სიტყვები: ტერმინოლოგია, თარგმნითი ლექსიკოგრაფია,
ლინგვისტიკური ტერმინები, კავკასიოლოგია.

კავკასიოლოგიის ლინგვისტიკურ ტერმინთა ქართულ-რუსული ლექსიკონი

ოსუ არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინსტიტუტის თარგმნითი ლექსიკონებისა და სამეცნიერო ტერმინოლოგიის განყოფილებაში დაიწყო მუშაობა კავკასიოლოგიის ლინგვისტიკურ ტერმინთა თარგმნით ლექსიკონზე. ამ ლექსიკონის შედგენის აუცილებლობა განაპირობა ლინგვისტ-კავკასიოლოგთა შორის (და არა მხოლოდ ლინგვისტთა) მჭიდრო ურთიერთობებმა. ეს კონტაქტები ვლინდება სხვადასხვა პერიოდულ გამოცემასა და სამეცნიერო შრომებში, საერთაშორისო სიმპოზიუმებსა თუ კონფერენციებში, რომლებიც სისტემატურად იმართება, აგრეთვე პირად ურთიერთობებში. მიუხედავად ლექსიკონების სიმრავლისა, ლინგვისტიკურ პრაქტიკაში დღესდღეობით არ არსებობს თარგმნითი ლექსიკონი, რომელიც სრულყოფილად ასახავს იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების სპეციფიკურ ტერმინებს.

კავკასიოლოგიის ლინგვისტიკურ ტერმინთა თარგმნითი ლექსიკონი შეიქმნება ლინგვისტიკურ ტერმინთა უკვე არსებული განმარტებითი და ენციკლოპედიური ლექსიკონების ბაზაზე. გარდა ამისა, დამუშავებულია ქართულ და რუსულ ენებზე გამოცემული ლინგვისტ-კავკასიოლოგთა სამეცნიერო ნაშრომები, როგორც ცალკე მონოგრაფიები, ასევე სხვადასხვა პერიოდული გამოცემა. ეს სამუშაო დღემდე გრძელდება. დაბოლოს, ლექსიკონში შევა ჩვენს ხელთ არსე-

ბული მრავალწლიანი ზეპირი თუ წერილობითი მთარგმნელობითი პრაქტიკის დროს დაგროვებული მასალაც.

თავიდანვე გადაწყდა როგორც ქართულ-რუსული, ისე მისი შებრუნებული ვერსიის, რუსულ-ქართული ლექსიკონის შედგენა. ამ გზით ივარაუდებოდა ლექსიკონის შედგენის დაჩქარება. მაგრამ ლექსიკონზე მუშაობის დაწყებისთანავე ნათელი გახდა, რომ ამის გაკეთება შეუძლებელი იქნებოდა. მიუხედავად იმისა, რომ იბერიულ-კავკასიურ ენათმეცნიერებაში ინტერნაციონალურ ლინგვისტიკურ ტერმინთა დიდი სიუხვეა, ზოგადად ენების თავისებურებებიდან გამომდინარე, ქართული და რუსული სიტყვანი ვერ დაემთხვეოდა ერთმანეთს მთელ რიგ მიზეზთა გამო. ამიტომ ლექსიკონზე მუშაობა ორ ეტაპს მოიცავს: პირველ ეტაპზე ივარაუდება ქართულ-რუსული კავკასიოლოგიური ლინგვისტიკური ტერმინების ლექსიკონის შედგენა, ხოლო შემდგომ – რუსულ-ქართულისა.

მუშაობის მთავარი ამოცანაა, შეძლებისდაგვარად, შეგროვდეს იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების ტერმინები და ტერმინოლოგიური შესიტყვებები, შემდგომ კი დაიძებნოს მათი ზუსტი რუსული შესატყვისები. ლექსიკონში შევა ლინგვისტ-კავკასიოლოგების მიერ ფართოდ გამოყენებული ტრადიციული ლინგვისტიკური ტერმინები, რომლებიც აღნიშნავენ ფონეტიკის, ფონოლოგიის, მორფემიკის, სიტყვათწარმოების, ლექსიკის, მორფოლოგიისა და სინტაქსის ძირითად ცნებებს. რაც შეეხება ენათმეცნიერებაში ბოლო ათწლეულების მანძილზე განვითარებული დარგების ტერმინებს (ეს დარგებია – კოგნიტიური ლინგვისტიკა, კორპუსული ლინგვისტიკა, კომპიუტერული ლინგვისტიკა, დისკურსული ლინგვისტიკა, სოციოლინგვისტიკა), რომლებიც, ძირითადად, ინტერნაციონალურია, მათი შეტანა ლექსიკონში ამ ეტაპზე ნავარაუდები არ არის, ეს მომავლის საქმეა. ჯერჯერობით ლექსიკონში არ არის გათვალისწინებული იმ ტერმინების ჩართვა, რომლებიც გამოიყენება ლინგვისტიკის მომიჯნავე მეცნიერებებში. ტერმინოლოგიური ერთეულების ზუსტი რაოდენობა ჯერჯერობით განსაზღვრული არ არის.

ლექსიკონში შევა იბერიულ-კავკასიურ ენათმეცნიერებაში არა მხოლოდ ხშირად გამოყენებული ტერმინები, არამედ ისინიც, რომლებიც დასტურდება ცალკეულ ავტორთა ნაშრომებში (ამჟამადი დრო – შანიძე, არადამოკიდებული ძირები, ალკვეთილი სახელი – ჩიქობავა).

ლექსიკონში შევა როგორც ერთსიტყვიანი (მარტივი) ტერმინ-ლექსემები (აბრუპტივი, აგლუტინაცია, ასპექტი), ასევე ორ და მეტსიტყვიანი ტერმინოლოგიური შესიტყვებები (ადამიანთა კლასი, ადგილის გარემოება, ასპირირებული თანხმობანი; ატრიბუტულმსაზღვრელიანი კომპოზიტი, ასოთა რიცხვობრივი მნიშვნელობა). ერთსიტყვიანი, ორ- და მეტსიტყვიანი ტერმინები ქმნიან საკუთრივ ლინგვისტიკურ ტერმინოლოგიას. გარკვეულ სირთულეს წარმოადგენს ტერმინოლოგიური შესიტყვებების გამიჯვნა მეტაენის სემანტიკაგან. მაგალითად: აზრობრივი კატეგორია –ტერმინოლოგიური შესიტყვებაა, აზრი, ენობრივი გარსი კი – მეტაენის სემანტიკა (განმარტება).

როგორც ცნობილია, ლექსიკონის ყველაზე მნიშვნელოვან მხარეს სიტყვიანი წარმოადგენს. სიტყვიანი განსაზღვრავს ლექსიკონის მოცულობასა და ხარისხს. ლექსიკოგრაფიულ პრაქტიკაში მიღებულია სიტყვიანში სიტყვების განთავსების რამდენიმე პრინციპი. კავკასიოლოგიის ლინგვისტიკურ ტერმინთა თარგმნით ლექსიკონს საფუძვლად უდევს ანბანური პრინციპი (და არა – ანბანურ-ბუდობრივი, რომლის მიხედვითაც არის შედგენილი ლინგვისტიკურ ტერმინთა განმარტებითი ლექსიკონები). ამ პრინციპის უპირატესობა აიხსნება პრაქტიკული თვალსაზრისით: მომხმარებელი ასე უფრო სწრაფად შეძლებს მოძებნოს მისთვის საჭირო მარტივი, შედგენილი ან აღწერითი ტერმინი. ლექსიკონში ტერმინები განთავსებულია ანბანთრიგზე, გვარ-სახეობითი იერარქიის გათვალისწინებით. გვარ-სახეობითი იერარქიის შემთხვევაში ბოლდით წარმოდგენილი იქნება ე.წ. გვარეობითი ტერმინი, აღსანიშნი ცნების არსებითი ნიშნის მატარებელი და ძირითადი თვისებების გამომხატველი. ეს, როგორც წესი, ერთსიტყვიანი ტერმინებია: მაგ., ასიმილაცია. შემდეგ მოსდევს შედგენილი ტერმინები, რომლებიც ნაკლები სემანტიკური მოცულობისაა. მათთვის დამახასიათებელია ინდივიდუალური ნიშანი, რომელიც აისახება მხოლოდ ამ ე.წ. სახეობით ტერმინში: ასიმილაცია სრული, ასიმილაცია ნაწილობრივი, ასიმილაცია კონტაქტური, ასიმილაცია დისტანციური, ასიმილაცია პროგრესული, ასიმილაცია რეგრესული.

ერთსიტყვიანი (მარტივი) ტერმინები ლექსიკონში წარმოდგენილია ძირითადად შესაბამისი ცნებების აღმნიშვნელი არსებითი სახელებით: აბლაუტი, აბრუპტივი, ალოფონი, ანბანი და ა.შ. ტერმინოლოგიაში სალექსიკონო ერთეულად ზმნა არ არის წარმოდგენილი, მის მაგივრად იყენებენ მოქმედების აღმნიშვნელ სახელებს: აზროვნება, ამოსუნთქვა, და ა.შ. რაც შეეხება ზედსართავ სახელებსა და მიმღე-

ობებს, ისინიც უტოლდება არსებით სახელს, განსაკუთრებით ფართოდ ზედსართავი სახელები და მიმღეობები გამოიყენება შესიტყვებებში არსებით სახელთან ერთად, რომლებშიც მათ ტერმინთმაწარმოებელი ფუნქცია ეკისრებათ: ვნებითი გვარი, აბსოლუტური სინონიმები, აკრძალვითი კილო.

ლექსიკოგრაფიული თვალსაზრისით გარკვეულ სირთულეს ქმნიან სინონიმური ტერმინები. ტერმინოლოგიურ სინონიმობას სამეცნიერო ლიტერატურაში სხვადასხვაგვარად აფასებენ. ერთი მხრივ, მიიჩნევა, რომ ტერმინოლოგიისათვის სინონიმია დამახასიათებელი არ არის. ის მოთხოვნა, რომელსაც ტერმინს უყენებენ, სინონიმობას გამოირიცხავს. ეს ტრადიციული თვალსაზრისია. მეორე მხრივ, სინონიმია ტერმინოლოგიაში განიხილება, როგორც სპეციალური ენის გაფართოების შესაძლებლობა, როგორც მეცნიერების განვითარებისა და ობიექტის შესახებ ცოდნის გაღრმავების კანონზომიერი შედეგი. ტერმინოლოგიურ სინონიმებად მიიჩნევა ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც არამარტო იგივეობრიობით, არამედ მნიშვნელობათა სიახლოვითაც ხასიათდება. ლინგვისტიკურ ტერმინოლოგიაში სინონიმობის გაჩენის ერთ-ერთი მიზეზია მისი არამონოლითურობა. ენათმეცნიერება მრავალი დარგისაგან შედგება, რომლებშიც თანაარსებობს მრავალი სკოლა და მიმართულება, ხოლო ისტორიულ პერსპექტივაში – მრავალი პარადიგმა. ამ სკოლებისა და მიმართულებების წარმომადგენელნი ხშირად ქმნიან ტერმინთა საკუთარ სისტემას.

გარდა ამისა, უამრავი ტერმინოლოგიური სინონიმი ჩნდება უცხოენოვან ტერმინთა სესხების გზით. დღესდღეობით ნასესხობანი წარმოადგენს ლინგვისტიკურ ტერმინოლოგიაში სინონიმური მწკრივების ზრდის ძირითად წყაროს. თარგმნით ლექსიკონში სინონიმური ტერმინების შეტანისას საჭიროა თითოეული მათგანის ზუსტი მნიშვნელობის დადგენა, მათ შორის, სხვაობის გამოკვეთა და მხოლოდ ამის შემდეგ ზუსტი თარგმანის მითითება.

ნასესხებ ტერმინთა განსაკუთრებულ ჯგუფს წარმოადგენს ტერმინ-დუბლეტები. ენათმეცნიერებაში არსებობს კიდევ ტერმინი „ტერმინოლოგიური დუბლეტურობა“.

ტერმინოლოგიურ დუბლეტებს (ტრიპლეტებს და ა.შ.) უწოდებენ სიტყვებს, რომლებიც აღნიშნავენ ერთსა და იმავე სამეცნიერო ობიექტს. ეს არის სწორედ მათი თავისებურება, რადგან ჭირს გამოიკვეთოს დუბლეტებს შორის არსებითი სხვაობა.

ენათმეცნიერებაში ფართოდ არის წარმოდგენილი ტერმინოლოგიური დუბლეტები. ისინი აუცილებლად აისახება კავკასიოლოგიურ ლინგვისტიკურ ტერმინთა ლექსიკონში. უნდა აღვნიშნოთ, რომ ჩვენ არ ვანიჭებთ უპირატესობას ეროვნულ ან ნასესხებ (ინტერნაციონალურ) ტერმინს. ეს ნიშნავს, რომ, მაგალითად, ასო ბანზე იქნება ტერმინი ბაგისმიერი, ფრჩხილებში კი – ტერმინი ლაბიალური. ასო განზე – გაორკეცება, ფრჩხილებში კი – რედუპლიკაცია, და შესაბამისად, ასო ლასზე – ლაბიალური, ფრჩხილებში კი – ბაგისმიერი, ან ასო რაეზე – რედუპლიკაცია, ფრჩხილებში კი – გაორკეცება.

ლექსიკონს ბოლოში დართული ექნება იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახის ენების, დიალექტებისა და თქმათა სამიებელი.

Maia Abalaki

TSU Arn. Chikobava Institute of Linguistics, Georgia

abalaki@mail.ru

Eter Sabanadze

TSU Arn. Chikobava Institute of Linguistics, Georgia

seteril@mail.ru

Keywords: Terminology, Bilingual Lexicography, Linguistic Terms, Caucasiology.

Georgian-Russian Dictionary of Linguistic Terms for Caucasiology

Summary

The TSU Arnold Chikobava Institute of Linguistics Department of Scientific Terminology and Bilingual Dictionaries has started work on a bilingual dictionary of linguistic terms for the field of Caucasiology. The idea for this pair of dictionaries came from the translation of scientific papers from Russian to Georgian and vice versa because the Caucasian languages are distinguished by linguistic diversity. Moreover there is no

such dictionary in the field of Caucasiology.

Students and postgraduates, as well as specialists working in this field will be able to use the dictionary of linguistic terms for Caucasiology.

While working on the dictionary we use existing explanatory encyclopedic dictionaries of linguistic terminology as well as all the materials from our verbal and written practice in translation.

Working on the dictionary consists of two stages: compiling the Georgian-Russian dictionary followed by compiling the Russian-Georgian dictionary.

The main object of this work is to accumulate linguistic terms and terminological collocations related to Caucasiology and then find their exact Russian equivalents.

Special attention is paid to the compilation of vocabulary, as this predefines the volume and quality of any dictionary. There is not yet an estimate of the number of lexical units that we expect to include.

The dictionary will be enriched by general terminology used in the scientific literature in the area of Caucasiology and the terminology found in the some scholars' papers.

At the early stage of our work, we prefer an alphabetical order for linguistic terminology rather than alphabetically arranged groupings, which will help any user to find terms and terminological collocations quickly. This is the reason why the links system is used.

Synonymous terms cause exceptional difficulty. As is well known, linguistic terminology is not homogenous. Linguistics consists of a number of branches within which coexist various schools and tendencies, and from a historical perspective-various paradigms. In this case, it becomes even more necessary to find the differences between synonymous terms and provide exact translations, or proper linking in the case of alternatives.